

УДК 346.7

Чернюк Віталій Іванович,
генеральний директор,
Наукового парку
«Київський університет імені Тараса Шевченка»

АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВСТВА ТА ПРОБЛЕМИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Метою публікації є дослідження теоретичних засад провадження інноваційної діяльності в Україні та обґрунтування необхідності внесення змін до нормативного поля, а також розгляді можливих шляхів вирішення наявних у ньому проблем. Відмінність статті полягає у виявленні прогалин саме на законодавчому рівні та наявності конкретних пропозицій щодо змін. Автор пропонує переглянути пріоритетні напрямки науки і техніки на період до 2020 року та стратегічні пріоритети інноваційної діяльності, зробивши наголос на потреби реального сектора економіки, а також внести зміни до Закону України «Про інноваційну діяльність» та в деякі інші нормативно-правові акти з метою вирішення проблеми «патентного тролінгу» та поліпшення інноваційної екосистеми.

Ключові слова: інноваційна діяльність, законодавство, стимулювання, інформаційне забезпечення, об'єкти права інтелектуальної власності.

Постановка проблеми. За даними Глобального індексу конкурентоспроможності у 2015 р. Україна втратила 3 позиції в рейтингу і посіла 79 місце серед 140 досліджуваних країн, займаючи як і раніше високі позиції за показниками «Ємність Ринку, «Вища, середня та професійна освіта», «Охорона здоров'я, початкова освіта» [16]. Проте, залишаються низькими або й навіть продовжують погіршуватися такі показники як «Макроекономічне середовище» та «Ефективність товарних ринків». Поліпшення цих показників можливо за рахунок розвитку технологій та впровадження інновацій. Як було показано в [14] в Україні створено низку організацій, які займаються доведенням результатів науково-технічної діяльності до рівня необхідного для впровадження на виробництві та можуть освоювати випуск малих партій продукції. Актуальність статті визначається необхідністю врегулювати на законодавчому рівні деякі проблеми, що виникають під час провадження інноваційної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням інноваційної діяльності та її нормативно-правового регулювання присвячено багато праць науковців та фахівців-практиків. Особливо можна виділити праці Г. О. Андрощука, Ю. Є. Атаманової, В. А. Денисюка, В. О. Гусева, Д. В. Задихайла, О. П. Орлюк, В. П. Соловйова, С. Ф. Ревуцького.

Постановка завдання. Основна мета публікації полягає в дослідженні теоретичних засад провадження інноваційної діяльності в Україні та обґрунтуванні необхідності внесення змін до нормативного поля, а також розгляді можливих шляхів вирішення

наявних у ньому проблем. Завданням цієї статті є виявлення прогалин саме на законодавчому рівні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ще у 2005 році Ю. Є. Атаманова зазначала про відсутність цілеспрямованого, комплексного підходу до правового забезпечення інноваційних процесів [3]. Таке становище зберігається й до нині. Більшість сьогоднішніх авторів сходиться на думці, що незважаючи на наявність майже 200 нормативних документів у сфері інновацій, багато питань щодо нормативно-правового регулювання інноваційної діяльності й досі залишаються дискусійними [4; 6-8; 13; 15]. Так, Н.М. Столярчук здійснено аналіз законодавства з точки зору оформлення інноваційного проекту та подальшого отримання ним державної підтримки [13]. Натомість Н.Я. Жовнірчик здійснивши аналіз законодавства, відзначає, що нормативне поле інноваційної діяльності є суперечливим, зокрема, не встановлено критерії інноваційності проектів, їх розмежування з інвестиційними. Зазначається про відсутність ефективних механізмів охорони прав інтелектуальної власності [4]. Крім того, в більшості статей відсутні конкретні пропозиції щодо змін, які можуть поліпшити ситуацію [4; 6-8; 13; 15].

Нормативно-правове поле у сфері інноваційної діяльності почало формуватися з моменту набуття Україною незалежності. Так, у прийнятому у 1991 р. Законі України «Про інвестиційну діяльність» інноваційна діяльність визначається підвидом інвестиційної діяльності. Крім того, науково-технічна продукція та інтелектуальні цінності можуть виступати як в ролі «інвестицій», тобто того, що вкладається, так і в ролі «об'єктів інвестиційної діяльності», тобто того, у що вкладається [9].

Відповідно до Господарського кодексу (Глава 34) інноваційною є діяльність суб'єктів господарювання, що спрямована на впровадження результатів науково-технічної діяльності, має тривалий строк окупності та потребує залучення інвестицій [3].

У спеціальному законі інноваційна діяльність визначається як «діяльність, що спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоздатних товарів і послуг» [9].

Отже, інноваційною є діяльність спрямована на вкладення інвестицій у створення і використання інтелектуальної власності, науково-технічної продукції з метою одержання прибутку чи соціального ефекту, що відрізняється підвищеним ризиком у досягненні її результатів. Кардинальною рисою інвестиційної діяльності є те, що на відміну від інноваційної діяльності інвестування здійснюється шляхом вкладання коштів, як правило, у найменш ризикові та найбільш прибуткові сфери підприємницької діяльності з невеликим терміном окупності. В той час як діяльність, спрямована на впровадження новітніх технологій для створення нових конкурентоздатних товарів і послуг, є слабко прогнозованою і може вимагати тривалішого часу для повернення вкладених інвестицій.

Нижче розглянуто декілька проблем, що потребують нормативного врегулювання на рівні законодавчих актів для активізації інноваційної діяльності, та запропоновано шляхи їх вирішення.

1. Ризиковість інноваційної діяльності потребує надання різних преференцій або додаткового державного стимулювання.

Статтями 21, 22 Закону «Про інноваційну діяльність» [10] було встановлено особливості оподаткування та митного регулювання інноваційної діяльності. П'ятдесят відсотків податку на додану вартість по операціях, пов'язаних з виконанням інноваційного проекту, і п'ятдесят відсотків податку на прибуток, одержаного від виконання такого проекту, залишалися на рахунках суб'єкта господарювання, що реалізовував інноваційний

проект та повинні були використовуватися на фінансування інноваційної або науково-технічної діяльності. Крім того, звільнялося від сплати ввізного мита ввезення на територію України товарів, необхідних для реалізації пріоритетного інноваційного проекту.

Проте, зазначені положення неодноразово зупинялися законами про Державний бюджет, а після прийняття Податкового кодексу не були включені до нього. Єдиним видом державного стимулювання, що є чинним, є звільнення від сплати ввізного мита обладнання, устаткування та комплектуючих, що використовуються під час реалізації проекту наукового або технопарку, а також можливе зменшення сплати комунальних послуг та орендної плати науковим парком вищому навчальному закладу.

2. Законом «Про інноваційну діяльність» [10] не передбачено інформаційне забезпечення інноваційної діяльності. Схожі положення є в Законі України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій», але вони передбачають інформаційно-консультаційне супроводження тільки трансферу технологій і тільки через установи та організації державної системи науково-технічної інформації, що значно звужує можливості розповсюдження інформації.

Доцільним є доповнення Закону України «Про інноваційну діяльність» статтею щодо інформаційного забезпечення шляхом створення довідкової системи з підтримки інноваційної діяльності, яка міститиме інформацію або посилання на установи, що займаються інноваційною діяльністю, нормативно-правову базу, статистичну інформацію, аналітичні матеріали про інноваційну діяльність у різних сферах економіки тощо:

«Стаття 11-1. Інформаційне забезпечення інноваційної діяльності:

1. З метою систематизації нормативно-правової, аналітичної та іншої інформації щодо інноваційної діяльності та поширення інформації про наявну інноваційну продукцію (продукти) уповноважений орган, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері інноваційної діяльності, забезпечує створення електронної системи з підтримки інноваційної діяльності.

Центральні органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, Національна академія наук України та галузеві академії наук у межах своїх повноважень забезпечують інформаційне наповнення зазначеної в абзаці першому ст. 11-1 системи.

Порядок роботи електронної системи з підтримки інноваційної діяльності встановлюється уповноваженим органом з питань реалізації державної політики у сфері інноваційної діяльності».

3. Фінансування наукової та науково-технічної діяльності здійснюється відповідно до пріоритетів, визначених Законом України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки». Державна підтримка інноваційної діяльності здійснюється зокрема відповідно до пріоритетних напрямів інноваційної діяльності.

У зв'язку з фінансово-економічною ситуацією в Україні потребують перегляду пріоритетні напрями розвитку науки і техніки на період до 2020 року та стратегічні пріоритетні напрями інноваційної діяльності, з акцентуванням на нагальних потребах та можливостях реального сектору економіки.

Зокрема, з Закону України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки», необхідно вилучити пріоритет щодо фундаментальних наукових досліджень з найбільш важливих проблем розвитку науково-технічного, соціально-економічного, суспільно-політичного, людського потенціалу, оскільки під зазначене формулювання підпадає увесь спектр наукових досліджень [11]. Крім того, потрібно окремим пріоритетом як в Законі України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» [11], так і в Законі України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» [12] виділити

оборонно-промисловий комплекс, розвиток якого сприятиме як підвищенню обороноздатності країни, так і імпортозаміщенню.

Крім того, частка експорту продукції агропромислового комплексу у загальній структурі експорту становить біля 30%. Донедавна Україна входила у десятку країн щодо виробництва і експорту сільськогосподарської продукції (зернові, яйця, мед тощо) та експорту металопродукції. Проте, з об'єктивних причин частка останнього значна скоротилася упродовж останніх двох років.

Зменшення митних видатків у зв'язку із підписанням договору про асоціацію між Україною та ЄС та наявність новітніх технологій вироблення та перероблення агросировини, зможуть збільшити експорт вітчизняної продукції.

Вбачається корисним визначити нові пріоритетні напрями, виклавши статтю 4 Закону України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» у такій редакції:

«Стаття 4. Стратегічні пріоритетні напрями інноваційної діяльності на 2011 – 2021 роки

1. Стратегічними пріоритетними напрями на 2011 – 2021 роки є:

1) широке застосування альтернативних джерел енергії, впровадження енергоефективних, ресурсозберігаючих технологій;

2) освоєння нових технологій військового призначення та подвійного використання;

3) впровадження біотехнологій для агропромислового комплексу.»;

4) статтями 14, 15 та 17 Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» передбачено погодження трансферу технологій, створених або придбаних за бюджетні кошти, які передаються юридичним особам, що зареєстровані в інших країнах, або фізичним особам – іноземцям або особам без громадянства, та погодження ввезення в Україну технологій, придбання яких передбачається за бюджетні кошти.

Проте, зазначені статті містять низку недоліків, зокрема вони не відповідають вимогам Закону України «Про адміністративні послуги», що робить не можливим застосування зазначених положень.

Пропонується:

- привести зазначені статті до положень Закону України «Про адміністративні послуги», зокрема в частині встановлення документів, необхідних для отримання зазначених погоджень, платності, підстав для відмови у погодженні;

- встановити недійсність (нікчемність або оспорюваність) правочину укладання договору про трансфер технологій у випадку відсутності погодження трансферу уповноваженим органом. Це призведе до того, що суб'єкт господарювання отримає право на укладання договору про трансфер технології у разі наявності погодження та не матиме права на це у разі їх відсутності. Таким чином, зазначені погодження відноситимуться до дозвільних документів, що у свою чергу потребуватиме внесення змін до Закону України «Про перелік документів дозвільного характеру у сфері господарської діяльності»;

- внести зміни до Митного кодексу щодо митного оформлення та пропуску через державний кордон товарів, що можуть містити об'єкти права інтелектуальної власності (далі – ОПВ), визначені статтями 15 та 17;

5) за останні роки в Україні було отримано патенти на такі промислові зразки як шурупверт, зубочистка, упаковка суперклею та планшетні комп'ютери, двері, стіл, калькулятор, авторучки кулькові.

У матеріалах слухань у Комітеті Верховної Ради України з питань науки і освіти «Промислова власність в інноваційній економіці України: ефективність застосування законодавства та державного регулювання» зазначено, що деякі патенти на корисні моделі, наприклад, патент України № 34764 «Опора для винограднику» (палиця) навіть визнано таким, що не має аналогів у світі [5].

Зазначена ситуація, що склалась в наслідок прогалин у законодавстві, призвела до такого явища як «патентний тролінг», тобто перешкоджання господарській та зовнішньоекономічній діяльності суб'єктів господарювання (зупинення митного оформлення ввезення товарів) та вимагання виплати роялті за користування об'єктами права інтелектуальної власності [1].

На думку автора до цього призвели такі чинники:

1. Патенти на винаходи та патенти на корисні моделі і промислові зразки видаються без проведення фахової (кваліфікаційної) експертизи щодо критеріїв патентоздатності;

2. До митного реєстру об'єктів права інтелектуальної власності за бажанням правовласника вноситься інформація про будь-який тип охоронного документу, в не залежності чи була для його отримання проведена кваліфікаційна експертиза патентоздатності.

Вирішенням зазначених прогалин може стати:

- запровадження кваліфікаційної експертизи при отриманні охоронного документу на будь-який тип ОПВ, що відноситься до промислової власності. Альтернативою може бути відходження від практики надання охоронних документів на корисні моделі, що є ефективною практикою у деяких європейських країнах;
- запровадження відповідальності власників патентів, якщо в наслідок їх дій порушуються принципи конкуренції та завдається шкода зовнішньоекономічній діяльності, зокрема доцільним вбачається розширення положень статті 164-3 «Недобросовісна конкуренція» Кодексу про адміністративні правопорушення;
- внесення змін до Порядку реєстрації у митному реєстрі об'єктів права інтелектуальної власності, які охороняються відповідно до закону, у частині внесення до Митного реєстру лише документів на ОПВ, що пройшли експертизу.

Висновки. За результатами проведеного дослідження варто зробити такі висновки:

1. За роки незалежності було ухвалено низку законодавчих та програмних актів у сфері інноваційної діяльності. У деяких джерелах фігурують цифри від 80 до 200 документів, що так чи інакше стосуються інновацій. Можливо відзначити, що незважаючи на розвинутий характер загального законодавства, воно носить переважно декларативний характер, оскільки не пропонує ефективних механізмів реалізації державної політики у сфері інноваційної діяльності на рівні спеціальних нормативно-правових актів. Крім того, є низка прогалин, які потребують вирішення, оскільки вони погіршують можливість займатися інноваційною діяльністю.

2. Виявлена майже повна відсутність економічного стимулювання інноваційної діяльності в Україні.

3. Інноваційна діяльність неможлива без поширення інформації про можливих розробників нових технологій та потенційних їх споживачів. Проте виявлено відсутність єдиної централізованої системи обміну інформацією з питань створення та комерціалізації технологій, запропоновано доповнити Закон України «Про інноваційну діяльність» відповідними положеннями, які дозволять уніфікувати наявні джерела інформації.

4. Потребують перегляду пріоритетні напрями розвитку науки та інноваційної діяльності, оскільки містять розпливчасті формулювання, або не містять напрями, які є актуальними для країни сьогодні.

5. Запропоновано зміни до Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій», деякі положення якого суперечать або не відповідають іншим законам.

6. Зважаючи на те, що інноваційна діяльність ґрунтується на впровадженні нових ідей, які потребують відповідного захисту, надано пропозиції щодо боротьби з таким явищем як «патентний тролінг».

Список використаних джерел

1. Андрощук Г. О. Патентний тролінг проти інновацій: стан, тенденції, загрози / Г. О. Андрощук // Право та інноваційне суспільство. – № 1/2013. – 2013. – С. 70–88.
2. Атаманова Ю. Є. До проблеми комплексного правового забезпечення державного регулювання інноваційних процесів в Україні / Ю. Є. Атаманова // Українське комерційне право. – 2005. – №6. – С. 37–50.
3. Господарський кодекс України (із змінами) / Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18. – № 19-20, № 21-22. – Ст. 144.
4. Жовнірчик Я. Ф. Аналіз та шляхи вдосконалення нормативно-правової бази для забезпечення розвитку інноваційної системи України / Я. Ф. Жовнірчик / Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка». – № 2. – 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=934>.
5. Інтелектуальна власність у формуванні інноваційної економіки України: проблеми законодавчого забезпечення та державного регулювання / за ред. В.І. Полохала – К : Парламентське вид-во. – 2010. – 384 с.
6. Мрихіна О. Удосконалення нормативно-правового забезпечення трансферу технологій в Україні / О. Мрихіна // Схід. – № 2(128). – 2014. – С. 19-25 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://skhid.com.ua/article/view/21761/22165>.
7. Пеліпей А. О. Особливості нормативно-правового регулювання трансферу технологій та система державного стимулювання інноваційної діяльності в Україні / А.О. Пеліпей // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Економічні науки. – Випуск 5. – Ч.1. – 2014. – С. 234-239 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_05/58.pdf.
8. Попова І. А. Проблеми та напрями удосконалення нормативно-правового забезпечення щодо стимулювання інноваційної активності в Україні // Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. – №4(193). – Ч.2. – 2013. – С.228-233 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/VSUNU_2013_4\(2\)_49.pdf](http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/VSUNU_2013_4(2)_49.pdf).
9. Про інвестиційну діяльність: Закон України / Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 47. – Ст. 646.
10. Про інноваційну діяльність: Закон України (із змінами) / Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 36. – Ст. 266.

11. Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні: Закон України (із змінами) / Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 19-20. – Ст.166.
12. Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки: Закон України (із змінами) / (Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 48. – Ст. 253.
13. Столярчук Н. М. Проблеми нормативно-правового регулювання інноваційної діяльності / Н. М. Столярчук // Облік і фінанси АПК: бухгалтерський портал. – 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://magazine.faaf.org.ua/problems-normativno-pravovogo-regulyuvannya-innovatsiynoi-diyalnosti.html>.
14. Чернюк В. І. Наукові парки в Україні – стан та проблеми діяльності / В. І. Чернюк // Теорія і практика інтелектуальної власності. – 2016. – № 1. – С. 70-76.
15. Шeverдіна О. В. Правове забезпечення інноваційних процесів як фактор реформування економіки / О. В. Шeverдіна // Право та інноваційне суспільство : електронне видання. – 2014. – Вип. 2. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://apir.org.ua/wp-content/uploads/2014/11/Sheverdina.pdf>.
16. The Global Competitiveness Report 2015-2016. Електронний ресурс. – Режим доступу: http://www3.weforum.org/docs/gcr/2015-2016/Global_Competitiveness_Report_2015-2016.pdf.

Чернюк В. І. Аналіз законодавства і проблеми нормативно-правового забезпечення інноваційної діяльності

Цель публикации – исследование теоретических основ инновационной деятельности в Украине и обоснование необходимости внесения изменений в нормативное поле, а также рассмотрение возможных путей решения имеющихся в нем проблем. Отличие статьи от других заключается в выявлении пробелов именно на законодательном уровне и наличии конкретных предложений по изменениям. Автор предлагает пересмотреть приоритетные направления науки и техники на период до 2020 года и стратегические приоритеты инновационной деятельности, сделав упор на потребности реального сектора экономики, а также внести изменения в Закон Украины «Об инновационной деятельности» и другие нормативно-правовые акты с целью решения проблемы «патентного троллинга» и улучшения инновационной экосистемы.

Ключевые слова: инновационная деятельность, законодательство, стимулирование, информационное обеспечение, объекты права интеллектуальной собственности.

Chernyuk V. I. Analysis of legal issues and regulatory framework of innovation activity

The aim of the publication is to study the theoretical basis of the proceedings of innovation activity in Ukraine and justify the need to amend the regulatory field. The objective of this article is to identify the gaps precisely at the legislative level. The main feature is to present concrete proposals for legislative changes in chosen field. The author suggests to review the priority areas of science and technology for the period to 2020 and the strategic priorities of innovation activity, with emphasis on the needs and capabilities of the real economy, and to make changes in the Law of Ukraine «On innovation activity» and in those, that deal with spread of the «patent trolling» phenomenon to improve innovation environment.

Key words: innovation, legislation, stimulation, information, intellectual property rights.

